

یونسکو و نگهداری قاهره کهنه

منظره‌ای از خیابان منطقه ششم

در سال ۱۹۷۹ نام شهر کهنه قاهره به موجب «موافقنامه یونسکو» برای حفظ میراث فرهنگی و طبیعی جهانی به ثبت رسید و اهمیت همگانی بخشهای تاریخی این شهر را به تأیید رسانید. با این حال، نگاهداری ششصد بنای تاریخی در شهری که همواره در حال گسترش است و انتظار می‌رود با فرارسیدن سال ۲۰۰۰ تعداد ساکنانش از ۱۲ میلیون به رقمی بین ۱۶ تا ۲۰ میلیون برسد، مسئله‌ای بس مشکل را مطرح می‌سازد. یونسکو در فوریه ۱۹۸۰، بنا به درخواست دولت مصر، تعهد کرد هیتی را به مصر اعزام کند تا گزارشی استراتژیک درباره نگهداری شهر کهنه قاهره تهیه کنند. اعضای این هیئت در فاصله فوریه تا اوت ۱۹۸۰ بازدیدهایی چند به عمل آوردند.

گروه اعزامی به بازدید منطقه‌ای که (در نقشه نشان داده شده) و مساحت آن بالغ بر ۳/۵ کیلومتر مربع و شامل ۲۵۰ بنای تاریخی طبقه بندی شده است همت گماشت و به این نتیجه رسید که منابع لازم برای نگهداری و حمایت این ابنیه تاریخی با توجه به عظمت و اهمیت امر از هر لحاظ ناکافی است. خیابانهای تنگ این منطقه زیر بار ترافیک سنگینی قرار گرفته است، فعالیت‌های صنعتی و بازرگانی جدید و نامتناسب با محیط به زیان پیشه‌وران و کاسب‌کاران سنتی برابر این ابنیه گسترده شده و غالب ساختمانهای کهن به سبب استهلاک کلی و کوتاهی در

نیز برای وضع مقررات ساختمانی جدید و اصلاح ساختمانها و تأسیسات اجتماعی و خدماتی موجود، اقداماتی فوری باید به عمل آید.

مجموعه بناهای واقع در هر یک از مناطق ششگانه که می‌باید نگهداری و ترمیم شود طوری انتخاب شده که فواصل آنها تقریباً مساوی است و تمامی آنها در محدوده‌ای میان دروازه‌های شمالی شهر و مسجد ابن طولون قرار گرفته است. هر مجموعه در خیابانی به طول تقریبی ۲۵۰ متر جا گرفته است و بنا بر این در عین آنکه هر مجموعه به خودی خود واحد کاملی است در طرح طوری تقسیم شده که ترمیم و نگاهداری آنها حداکثر تأثیر را بر مرکز شهر کهنه به عمل آورد.

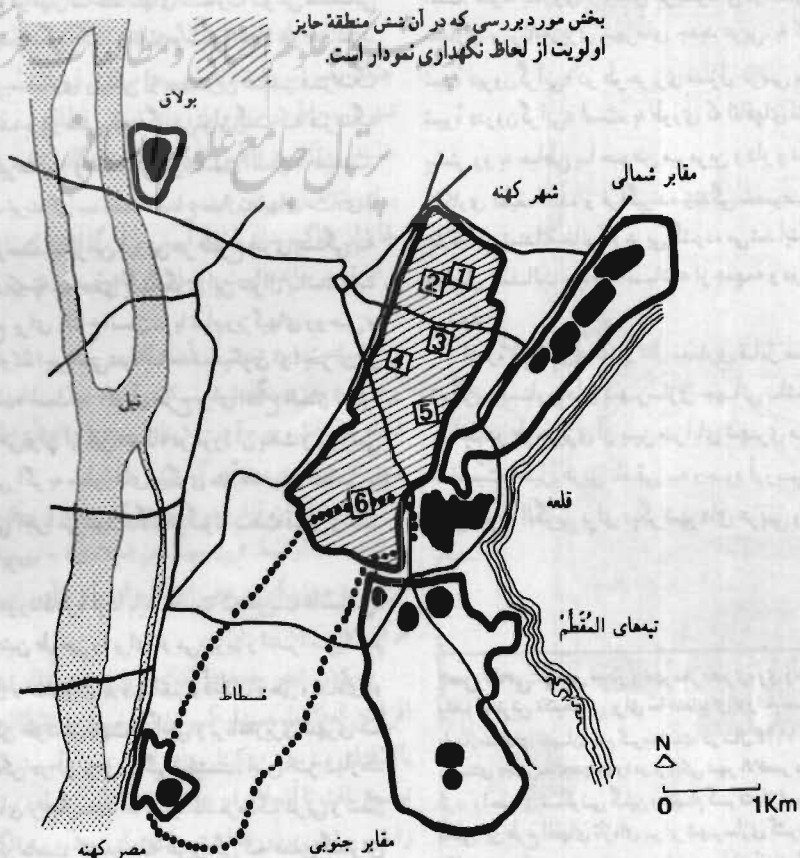
مناطق یا مجموعه‌های ششگانه‌ای که به آنها اولویت داده شده و نیز ویژگیهای هر یک در زیر می‌آید:

منطقه یکم، واقع در خیابان معزالدین الله، و شامل قلب قاهره فاطمیان است که کاخهای فاطمی در آن قرار داشته و سپس ویران شده و به جای آنها کاخهای دو عصر ایوبی (۱۱۷۱ - ۱۲۵۰) و مسالیک بنا شده است (۱۳۹۰ - ۱۵۱۷). این منطقه شاهد آن دوران از تاریخ است که طی آن در قاهره مجتمهایی شامل مدرسه و مسجد در کنار مرقد مؤسس آنها ساخته می‌شده است. در این منطقه یک رشته بناهای عمومی و بنگاههای بازرگانی وجود دارد که هیكل آنها نمای بسیاری از ابنیه باستانی را از دیده‌ها پوشانده است. این بخش علاوه بر میراث بسیمتهای مهندسی خود به سبب نزدیکی به خان خلیلی و خیابان‌الازهر ویرترین مناسبی برای نمایش و تجلی قاهره اسلامی است و از این رهگذر شمار بیشتری از جهانگردان را به خود جلب می‌کند.

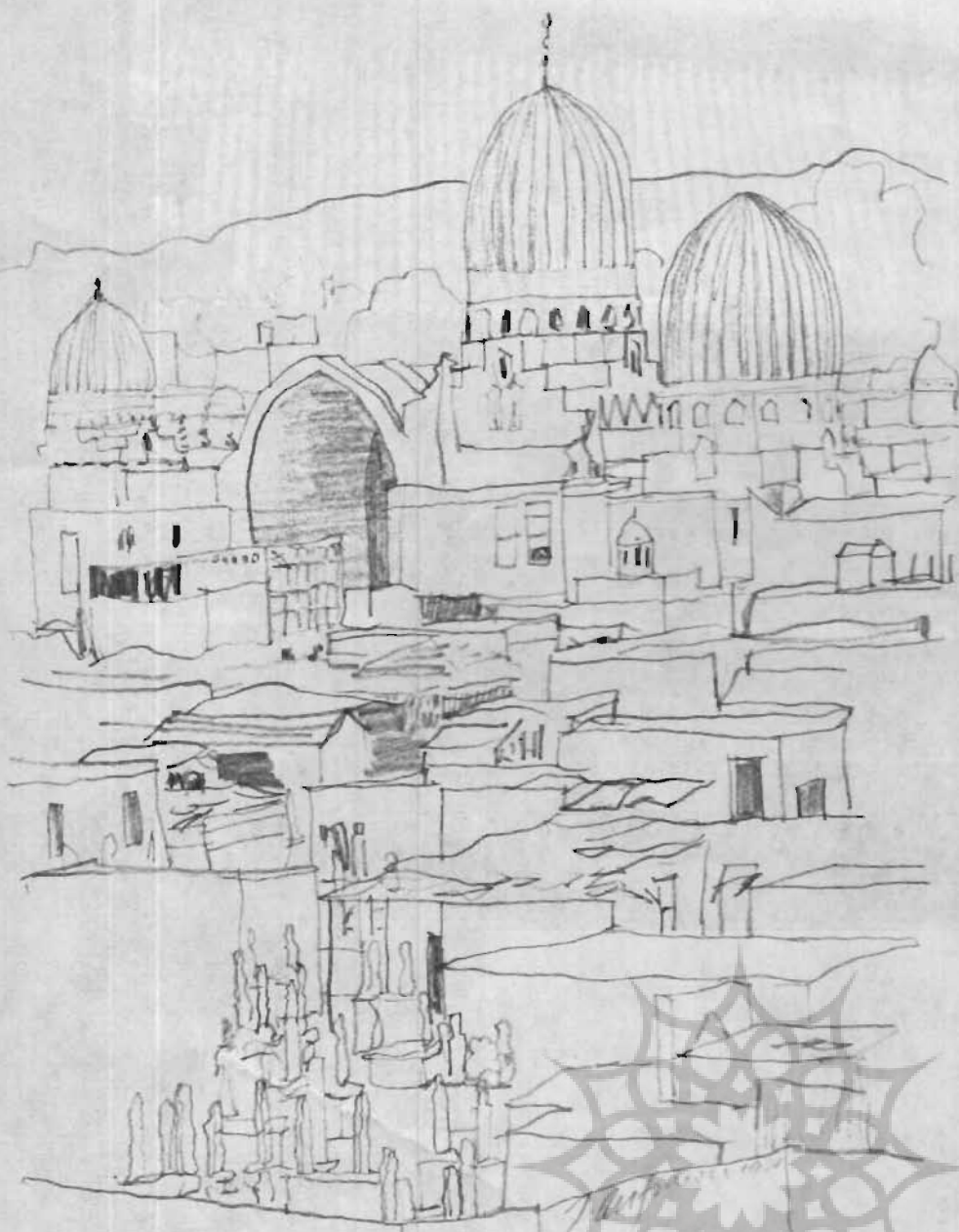
منطقه دوم، در خیابان جمالیه، یکی از زیباترین و هماهنگ‌ترین خیابانهای شهر کهنه واقع است و در آن تعدادی «وکالات = سراچه» (ساختمانهای شامل زیرطاقی و دگاکین در طبقه همکف و سرانجامی مسکونی در طبقه دوم) ساخته شده که هر مجموعه به وسیله خیابانی از دیگری جدا می‌شود و در محوری شمالی - جنوبی نسبت به قاهره فاطمی، از باب‌النصر تا مسجد حسین امتداد یافته است. این خیابان شامل تعدادی مناطق مسکونی نیز هست که راه ورود به آنها کوچه‌های فرعی منشعب از محور مذکور است.

نگهداری آنها و بالا آمدن سطح آبهای زیرزمینی در حال ویرانی و ریزش دائمی است. تهیه کنندگان گزارش پیشنهاد کردند که تدابیری فوری و همزمان در دوزمین اتخاذ شود: نخست، تدابیری شامل تمام منطقه مورد بررسی، در کادر برنامه‌ای کلی و در جهت بهبود وضع اماکن مسکونی، محدود ساختن حجم و تعداد و سرعت خودروهایی مجاز به عبور و مرور در منطقه، نگهداری راهها و نظافت خیابانها و زباله‌کشی؛ دوم، اجرای یک برنامه فوری پنج ساله در شش بخش واجد اولویت که هر یک از آنها مجموعه‌ای از بناهای تاریخی را در بر گرفته است. در هر یک از این بخشها اقداماتی فوری برای ترمیم بناهای تاریخی و در نظر گرفتن موارد استفاده دیگری که متناسب با اهداف و مقاصد اولیه آنها باشد و

بخش مورد بررسی که در آن شش منطقه حایز اولویت از لحاظ نگهداری نمودار است.

نقشه تقریبی قاهره تاریخی

منطقه سوم، واقع در خیابان غوریه و شامل ابنیه دوران شهریار غوری و مجموعه بازارهایی است که در اصل از خیابان الموسکی آغاز و در جهت جنوب تا مجتمع المویید (در منطقه چهارم) امتداد یافته و به خیابان الازهر منتهی می‌شود. نزدیک خیابان حمام المسبحه، رو به مشرق، بازار تره‌بار قرار دارد که مشتریان را از تمام نواحی به خود جلب می‌کند و به دنبال آن جامع الازهر از مراکز مهم اسلامی واقع است که انبوه جهانگردان را به دیدار خود می‌خواند.

منطقه چهارم، در اطراف باب زویله، دروازه جنوبی شهر فاطمی قرار دارد که شهر بارودار را با امتدادهای خود به ناحیه جنوبی می‌پیوندد. رو به جنوب و مستقیماً از همین دروازه، در محوری بینظیر از محورهای شهر کهنه مجموعه‌ای قرار گرفته که از میدانی کوچک بیرون دروازه تا خیابان دویوشه چادری گسترده است. این منطقه به سبب فعالیت‌های صنعتی اطراف خود از ترافیک بسیار فشرده‌ای در ستوه است، و گرچه شامل بسیاری از بناهای ویران و متروک است هنوز منطقه بسیار زنده‌ای از مراکز فعالیت بخش جنوبی شهر فاطمی محسوب می‌شود.

منطقه پنجم، در طول خیابان باب الوزیر قرار دارد که بخشی از آن باب زویله و قلعه را که منشعب از محور شمالی - جنوبی اصلی قاهره اسلامی است به هم می‌پیوندد. این خیابان حال و هوا و فعالیت سنتی خود را، بیش از محور اصلی جنوبی باب زویله حفظ کرده است. از آنجا که در منطقه یاد شده تعدادی مساجد و مزارات دوره ممالیک و مجموعه‌ای از زیباترین ساختمانهای مسکونی سنتی هنوز پابرجاست این منطقه می‌تواند مورد مهمی برای اجرای پاره‌ای تدابیر ترمیمی و بازسازی باشد. در این منطقه تعدادی ساختمانهای مسکونی جدید و میدان بزرگ غیرمنتظمی، پشت مسجد الازرق قرار دارد که مرکز اجتماع جوانان است. با آنکه حرکت وسایل نقلیه عمومی در این محور بسیار و موجب ازدحام فراوان است مشکل ترافیک در این منطقه کمتر از دیگر مناطق است. منطقه ششم، این منطقه شامل مجموعه دل‌انگیزی از آثار بازمانده عثمانیان و ممالیک در فاصله میان مسجد ابن طولون تا قلعه است که در محور اصلی مسالی

فسار سکنه و کمبود مسکن، نزدیک به نیم میلیون نفر را به سکونت در منطقه مسقار سوق داده است. این مسقار دارای پاره‌ای از زیباترین مرقدها و ضریحها و آثار جهان اسلامند. در بالا منظره‌ای از مقابر شمالی شامل گنبد و بساترگاههای ممالیک برجیه (۱۲۸۲ - ۱۵۱۷ م = ۷۸۵ - ۹۲۴ ه.ق.) ملاحظه می‌شود.

سازمان یونسکو به دنبال بررسیهای هیئت اعزامی خود به قاهره که شرح آن در این صفحات آمده است، متعین طراح، جیم آنوتیو را مأمور کرد تا مناطقی را که در برنامه‌های نجات قسطنطین و مصر تقدیمه و القعه و مقابر شمالی و جنوبی شهر مطرح است (نقشه صفحه ۲۲) محدود و معین کند. تراکم و

باب زویله، دروازه جنوبی شهر فاطمیان (منطقه چهارم)

این مقاله از گزارشی به عنوان (نگهداری شهر کهنه قاهره) که هیئت اعزامی یونسکو به قاهره آماده کرده، اقتباس شده است. نقشه‌های توضیحی متن این مقاله در کتاب «تعمیر و مرمت بناهای تاریخی» به قلم نویسندگان شهرهای اسلامی و حمایت آنها، از انتشارات یونسکو در ۱۹۸۲، نیز هست.